

การฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดน The Restoration of Local Traditions and Promoting Culture Tourism of Klong Dan Community

วัชร ชัยเขต¹, ธัญดา แก้วชนะ¹ และยุนิดา วิริโย^{1*}

Wachara Chaiyakhet¹, Thiyada Kaewchana¹ and Yunida Viriyo^{1*}

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว, วิทยาลัยนานาชาติดิษยะศริน, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

¹ Lecturer of Department of Tourism Industry, Didyasarin International Colledge, Hatyai University.

* Corresponding author, E-mail: yunida@hu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาการฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านของชุมชนคลองแดน และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดน ประชากรและกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน 5 คน ตัวแทนชาวบ้าน 5 คน ปราชญ์ชุมชน 1 คน และตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว 1 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview form) เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับบริบทประเพณีพื้นบ้าน และการฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านของชุมชนคลองแดน

ผลของการศึกษาวิจัย พบว่า การฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านของชุมชนคลองแดน ได้แก่ ประเพณีขันหมากปฐุม ซึ่งเป็นประเพณีการแต่งงานพื้นบ้านที่หายไปจากชุมชนคลองแดนกว่า 60 ปี ซึ่งจุดเริ่มต้นของการฟื้นฟูประเพณีสืบเนื่องมาจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม มีโครงการส่งเสริมและกระตุ้นให้คนในชุมชนฟื้นฟูประเพณีที่สูญหายไปของชุมชน โดยการสนับสนุนงบประมาณในการฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านของชุมชน ทั้งนี้ประเพณีขันหมากปฐุม ชุมชนได้พรรณารายของประเพณีดังกล่าวว่าเป็นประเพณีพื้นบ้านของชุมชนคลองแดน โดยมีหลักฐานมาจากภาพถ่ายในอดีตของครอบครัวเก่าที่อาศัยอยู่ในชุมชน คำบอกเล่าที่สอดคล้องกับหลักฐานที่พบ รวมถึงปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับพิธีกรรมของประเพณีขันหมากปฐุม ทั้งนี้ประเพณีขันหมากปฐุมเป็นประเพณีเก่าแก่ที่มีความน่าสนใจทั้งในเรื่องของพิธีกรรมและสิ่งของที่นำมาใช้ประกอบในพิธี โดยให้เหตุผลในการเลือกฟื้นฟูประเพณีขันหมากปฐุมมี ดังนี้ 1) เป็นประเพณีพื้นบ้านที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนา 2) เป็นประเพณีที่สามารถสร้างความสัมพันธ์และความสามัคคีของคนในชุมชน 3) เป็นประเพณีอ้างอิงกับเรื่องราวในสมัยพุทธกาล และ 4) เป็นการพลิกฟื้นการทำบายศรีแบบโบราณของชุมชนคลองแดน นอกจากนี้ชุมชนมีแนวทางการใช้ประเพณีขันหมากปฐุมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนอยู่ 2 แนวทาง ได้แก่ 1) แนวทางการร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ และ 2) การทำงานร่วมกับผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว

คำสำคัญ: ประเพณีขันหมากปฐุม, การฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้าน, ชุมชนคลองแดน

Abstract

The study of traditional restoration to promote Community Based Tourism of Klong Dan Community, Songkhla Province aims to 1) study the restoration of the local tradition of Klong Dan community, and 2) study the guidelines to promote cultural tourism of Klong Dan community. The population and the sample groups/informants which consisted of 5 community leaders, a community philosopher, and a tourism organization representative were selected by the Purposive Sampling. In order to study in-depth information about local traditions and tradition restoration of Klong Dan community, the Semi-structure Interview form was applied.

The study revealed that local traditions restoration of Klong Dan community is the restoration of the Khanmhak Pathom tradition which is a tradition that has disappeared from the community for over 60 years. The restoration process started when the Department of Cultural Promotion launched a project to encourage people in the communities to restore the lost traditions of the community by supporting the budget for the restoration of community local traditions. The community has found traces of the said tradition that is a local tradition of Klong Dan community with evidences from old photographs of older people living in the community, hearsay in accordance with the evidence found Including community philosopher who have knowledge and wisdom about the rituals of the Khanmhak Pathom tradition. The Khanmhak Pathom is an ancient tradition that is interesting in both the ritual and the things used in the ceremony. The reasons for choosing to restore Khanmhak Pathom tradition are as follows: 1) It is a local tradition that promote Buddhism. 2) It can build relationship and create unity of people in the community. 3) It is a tradition according to the story in the Buddhist era, and 4) it is the revival of the ancient style of Bai Sri (a pedestal tray decorated with banana leave and flowers) of the Klong Dan community. In addition, the community has two guidelines for using the Khanmhak Pathom tradition to promote cultural tourism in the Klong Dan community, 1) guideline for cooperation with government rectors, and 2) working with tourism operators.

Keywords: Khanmak Pathom tradition, Local tradition restoration, Klong Dan community

บทนำ

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism) ถือเป็นหนึ่งในรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนด้านนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายใต้แคมเปญ “ท่องเที่ยววิถีไทย เก๋ไก๋ อย่างยั่งยืน” โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายเป็นตัวดึงดูดนักท่องเที่ยว มีการกำหนดทิศทางและจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนทำให้ชุมชนมีบทบาทมีความเป็นเจ้าของหรือมีสิทธิในการจัดการดูแลการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2561) ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยว

แห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2560-2564 ในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของประเทศไทย (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2561)

ความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านของชุมชนต่าง ๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ชุมชนท่องเที่ยวต่าง ๆ สามารถสามารถสร้างความประทับใจ และมอบประสบการณ์ การท่องเที่ยวที่ลึกซึ้งให้กับนักท่องเที่ยว โดยพบว่าในปี พ.ศ.2561 มีชุมชนที่ดำเนินการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนกว่า 400 ชุมชน (ปรัชญากรรณ์ ไชยคช และคณะ, 2561) โดยทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลัก ได้แก่ ทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรด้านวัฒนธรรม ประเพณี และทรัพยากรด้านวิถีชีวิต ซึ่งมีชุมชนที่ดำเนินการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มีความโดดเด่นและมีชื่อเสียงหลายชุมชน เช่น 1) ชุมชนบ้านจำโป จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่โดดเด่นเรื่องของวัฒนธรรมชาวชาติพันธุ์ลาหู่และวิวทิวทัศน์ที่สวยงาม 2) วิถีและวัฒนธรรมชาวอีสานของชุมชนบ้านปราสาท จังหวัดนครราชสีมา หรือ 3) ชุมชนคลองแดน จังหวัดสงขลา ที่มีความโดดเด่นในวิถีและวัฒนธรรมของชุมชนริมคลองมาใช้ในการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้แนวคิด “ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน”

ชุมชนคลองแดน นับเป็นอีกหนึ่งแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและมีชื่อเสียงของจังหวัดสงขลา นอกจากนี้ชุมชนคลองแดนยังได้รับรางวัล “กินรีทอง” จากการประกวดรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ครั้งที่ 11 ประจำปี 2560 ประเภทองค์กร สนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยว สาขาภาคเอกชนยอดเยี่ยม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2560) โดยการนำเอาเอกลักษณ์ของชุมชนมาใช้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี อาทิ การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชุมชน กิจกรรมตลาดน้ำคลองแดน ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชน รวมถึงการส่งเสริมประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ ที่สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนคลองแดนได้เป็นอย่างดี

จากข้อมูลข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจและเล็งเห็นความสำคัญที่จะศึกษาการฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านของชุมชนคลองแดนกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนคลองแดน ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและยกระดับการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนคลองแดน ตลอดจนเพื่อเป็นแนวทางให้ชุมชนท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่สนใจนำไปปรับใช้และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านของชุมชนคลองแดน
2. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดน

การทบทวนวรรณกรรม

1. วัฒนธรรม และประเพณี

1.1 ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรม (Culture) ได้มีการให้คำจำกัดความ และความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้อย่างหลากหลาย ตามมุมมองของการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรม เช่น กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (2559) ได้อธิบายว่าตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.2553 วัฒนธรรม หมายถึง การวิถีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มคนและสังคมได้ร่วมสร้างสรรค์สั่งสมปลูกฝัง สืบทอด เรียนรู้ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งด้านจิตใจและวัตถุอย่างสันติสุขและยั่งยืน หรืออรุจน์ หาเรือนทรง (ม.ป.ป) ได้อธิบายว่า วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์

สร้างขึ้น จากกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ ได้แก่ การรู้จักคิด รู้จักใช้ รู้จักถ่ายทอด ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์เพราะว่าสิ่งที่สัตว์กระทำถือว่าเป็นสัญชาตญาณ มิใช่การเรียนรู้ ดังนั้นความหมายของวัฒนธรรมสามารถกล่าวโดยสรุป คือ เป็นมรดกทางสังคมที่ผ่านการเรียนรู้ปรับปรุงจากการดำเนินชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม และภูมิปัญญาต่าง ๆ และถ่ายทอดสู่สมาชิกของสังคม

1.2 ความหมายของประเพณี

ประเพณี (Tradition) นั้นได้มีการศึกษา และให้คำจำกัดความเกี่ยวกับประเพณีไว้อย่างหลากหลาย เช่น พระยาอนูมานราชชน (2514) ได้อธิบายความหมายของประเพณีไว้ว่า ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบต่อกันมานานหรือบรรเทิง พาพิจิตร (2532) ได้อธิบายความหมายเกี่ยวกับประเพณีว่าเป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น ภาษาการแต่งกาย วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่าง ๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ

ดังนั้นความหมายของประเพณีสามารถกล่าวโดยสรุป คือ เป็นพฤติกรรมที่กลุ่มคนแสดงออก และยึดถือเป็นแบบแผน และเป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาและสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของสังคมนั้น ๆ

1.3 ประเภทของประเพณี

บรรเทิง พาพิจิตร (2532) ได้จำแนกประเพณีออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1) จารีตประเพณี (Custom) คือ ประเพณีที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมและจรรยา ของสังคมมีคุณค่าต่อบุคคลในสังคมนั้น ๆ ใครฝ่าฝืนหรือเมินเฉย ถือว่าเป็นการละเมิดกฎของสังคม ผิดประเพณีของสังคม และถือเป็นความผิดที่มีโทษ อาทิ ประเพณีการแต่งงาน เป็นต้น

2) ขนบประเพณี (Ethnocentrism) คือ ประเพณีที่วางเป็นระเบียบไว้ ทั้งโดยตรง หรือโดยอ้อมก็ตาม ตัวอย่างเช่น ขนบประเพณีโดยตรง อาทิ เขียนเป็นกฎหมายหรือระเบียบ ให้กระทำร่วมกัน มีข้ออ้างอิงเป็นตัวบทกฎหมายโดยอ้อมหรือโดยปริยาย คือ รู้กันเอง ถือสืบ ๆ กันมา คนในถิ่นนั้น ปฏิบัติกันอย่างนั้น ๆ เช่น ประเพณีทำบุญเลี้ยงพระของไทย เป็นต้น

3) ธรรมเนียมประเพณี (Tradition) คือ เรื่องเกี่ยวกับธรรมดาของคนทั่วไป ไม่ถือเอาผิดเอาถูก ไม่มีการลงโทษ เหมือนจารีตประเพณี ไม่มีระเบียบเคร่งครัดเหมือนขนบประเพณี ผู้ทำผิดประเพณีนี้ไม่ถือเป็นเรื่องเสียหาย เพียงแต่ถือว่าผู้ผิดประเพณีเป็นผู้ไร้การศึกษา ขาดคุณสมบัติผู้ดี อาทิ การแต่งกายไม่ถูกกาลเทศะ การยืน การเดิน การนั่ง การนอน อันไม่เหมาะสม เป็นต้น

2 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม .

2.1 ความหมายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางของผู้คน หรือกลุ่มคน จากสถานที่ที่อยู่ประจำไปยังท้องถิ่น เพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ ความงดงามทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชนอื่น ทั้งนี้จะต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ความเข้าใจ และความซาบซึ้งตรึงใจในวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ อีกทั้งต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดต่อบุคคล วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นให้น้อยที่สุด ในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่น ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เช่นเดียวกับประพัทธ์ชัย ไชยนอก (2553) ได้อธิบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การเดินทางออกจากที่อยู่อาศัยไปยังท้องถิ่นอื่น เพื่อท่องเที่ยวเรียนรู้ หาประสบการณ์ และชื่นชมกับเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมใน

ด้านศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อหาประสบการณ์ เรียนรู้ และชื่นชมเอกลักษณ์ และความงดงามของวัฒนธรรมของสังคมอื่น ๆ ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะต้องสร้างสัมพันธ์ที่กระหว่างความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างกัน

2.2 รูปแบบและหลักการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้อธิบายถึงหลักการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วยหลักการ 4 ประการ ดังนี้

1) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่าของประวัติศาสตร์ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเป็นข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม ในขณะที่เดียวกันก็ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

2) เป็นการท่องเที่ยวที่ปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหนรักษา ดึงชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้การขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก

3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

4) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน หรือของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คน

3. การส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (2550) ได้อธิบายหลักการการดำเนินงานการส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 5 องค์ประกอบสำคัญดังนี้

3.1 เร่งพัฒนา บุคลากร ฟื้นฟูมรดก และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ทั้งในเขตเมือง และนอกเมือง เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจำหน่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยวโดยส่งเสริมบทบาทเอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่ใน สภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง

3.2 เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดสหกรณ์ การท่องเที่ยวและการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

3.3 เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัยและป้องกันการเอาเปรียบนักท่องเที่ยว รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

3.4 เร่งฟื้นฟูความร่วมมือกับท้องถิ่นอื่น ๆ โดยรอบ ทั้งทางด้านการตลาด การลงทุน และการจัดอุปสรรคในการท่องเที่ยว

3.5 บริหารการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก โดยสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับธุรกิจชุมชน ตลอดจนพัฒนาคุณภาพการบริการการท่องเที่ยว รวมทั้งการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวของท้องถิ่นในรูปแบบที่หลากหลาย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน 5 คน ตัวแทนชาวบ้าน 5 คน ปราชญ์ชุมชน 1 คน และตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว 1 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับบริบททางวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านของชุมชนคลองแดน
3. การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงลึก เกี่ยวกับบริบทของวัฒนธรรม และประเพณีพื้นถิ่น กระบวนการการฟื้นฟู นอกจากนี้การจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อร่วมกำหนดแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงประเด็นปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ในการดำเนินงานของชุมชน
4. นำข้อมูลที่ได้จากเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล คัดกรองข้อมูลและจัดแยกเป็นประเด็นต่าง ๆ วิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นที่ค้นพบ (Topic) แล้วนำมาพรรณนาเชิงอุปนัย (Inductive)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยการศึกษาการฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดน สามารถอธิบายผลได้ ดังนี้

1. การฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านของชุมชนคลองแดน

ชุมชนคลองแดนเป็นชุมชนที่ในอดีตมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์กลางการค้าทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จนกระทั่งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบคมนาคม การขนส่งทางบก จึงทำให้ชุมชนแห่งนี้ถูกทิ้งร้างเนื่องจากผู้คนอพยพและย้ายถิ่นฐานออกจากชุมชนไปทำงานในเมือง อย่างไรก็ตามได้มีการรื้อฟื้นด้านวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนด้วยการท่องเที่ยวภายใต้แนวคิด ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน โดยมีตลาดน้ำเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม จนส่งผลให้คลองแดนกลับมามีชีวิตชีวา กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสงขลา นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังนำไปสู่การฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านของชุมชนคลองแดน ได้แก่ ประเพณีขึ้นหมากปฐุม ซึ่งเป็นประเพณีการแต่งงานพื้นบ้านที่หายไปจากชุมชนคลองแดนกว่า 60 ปี ซึ่งจุดเริ่มต้นของการฟื้นฟูประเพณีสืบเนื่องมาจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม มีโครงการส่งเสริมและกระตุ้นให้คนในชุมชนฟื้นฟูประเพณีที่สูญหายไปของชุมชน โดยการสนับสนุนงบประมาณในการฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านของชุมชน ซึ่งขั้นตอนการฟื้นฟูของชุมชนเริ่มจากชุมชนร่วมพิจารณาคัดเลือกประเพณีพื้นบ้านของชุมชนที่สูญหายไป โดยประเพณีขึ้นหมากปฐุม เป็นประเพณีพื้นบ้านที่ได้รับการเห็นชอบจากชุมชนให้เข้าร่วมโครงการฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ทั้งนี้ประเพณีขึ้นหมากปฐุม ชุมชนได้พบร่องรอยของประเพณีดังกล่าวว่าเป็นประเพณีพื้นบ้านของชุมชนคลองแดน โดยมีหลักฐานมาจากภาพถ่ายในอดีตของคนรุ่นเก่าที่อาศัยอยู่ในชุมชน คำบอกเล่าที่สอดคล้องกับหลักฐานที่พบ รวมถึงปราชญ์ชาวบ้าน (อดีตมหาเถร) ที่มีความรู้ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับพิธีกรรม

ของชั้นหมากปฐุม ทั้งนี้ประเพณีชั้นหมากปฐุมเป็นประเพณีเก่าแก่ที่มีความน่าสนใจทั้งในเรื่องของพิธีกรรม ตั้งแต่การจัดเตรียมชั้นหมากไปจนถึงพิธีกรรมทางศาสนาในงานแต่งงาน และสิ่งของที่นำมาใช้ ประกอบในพิธี โดยให้เหตุผลในการเลือกฟื้นฟูประเพณีชั้นหมากปฐุมมีดังนี้

- 1) เป็นประเพณีพื้นบ้านที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนา
- 2) เป็นประเพณีที่สามารถสร้างความสัมพันธ์และความสามัคคีของคนในชุมชน
- 3) เป็นประเพณีอ้างอิงกับเรื่องราวในสมัยพุทธกาล
- 4) เป็นการพลิกฟื้นการทำบายศรีแบบโบราณของชุมชนคลองแดน

2. การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยประเพณีพื้นบ้าน

จากการจัดประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับแกนนำชุมชนเพื่อร่วมกำหนดแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนด้วยประเพณีพื้นบ้าน ซึ่งจากผลการประชุมชุมชนคลองแดนมีแนวคิดจะใช้ประเพณีชั้นหมากปฐุมเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดน โดยปัจจุบันมีการกำหนดวันที่ชัดเจนเพื่อให้เกิดความสะดวกในการประชาสัมพันธ์ โดยประเพณีชั้นหมากปฐุม จะจัดขึ้นในวันอาทิตย์ที่ 2 เดือนพฤษภาคมของทุกปี นอกจากนี้ชุมชนมีแนวทางการใช้ประเพณีชั้นหมากปฐุมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดนอยู่ 2 แนวทาง ได้แก่ 1) แนวทางการร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ สืบเนื่องจากประเพณีชั้นหมากปฐุมนั้น แรกเริ่มเดิมทีเป็นการฟื้นฟูตามนโยบาย และโครงการของกระทรวงวัฒนธรรมที่มุ่งส่งเสริมให้ชุมชนต่าง ๆ ฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านของชุมชน อย่างไรก็ตามชุมชนเห็นพ้องกันว่าควรสืบทอดประเพณีนี้ต่อไป เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของประเพณีพื้นบ้านของชุมชนคลองแดน และอีกนัยยะหนึ่งคือชุมชนต้องการให้ประเพณีของชั้นหมากปฐุมเป็นการร่วมทำบุญให้กับวัดคลองแดน ในปัจจุบันชุมชนคลองแดนได้ร่วมกับหน่วยงานของจังหวัดสงขลาในการส่งเสริมให้ประเพณีชั้นหมากปฐุมเป็นหนึ่งในกิจกรรมท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลา โดยในปี พ.ศ.2563 ประเพณีชั้นหมากปฐุมได้ถูกบรรจุไว้ในปฏิทินท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลา 2) การทำงานร่วมกับผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ชุมชนมีแนวคิดที่จะทำงานร่วมกับผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว แต่มีข้อแม้ว่าจะต้องเป็นผู้ประกอบการที่เข้าใจประเพณี วัฒนธรรม และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากชุมชนมองว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาจากผู้ประกอบการนั้น ต้องเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในเรื่องของประเพณีพื้นบ้านของชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังมุ่งหวังให้กลุ่มนักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในประเพณีชั้นหมากปฐุม

สรุปและอภิปรายผล

การฟื้นฟูประเพณีชั้นหมากปฐุม ซึ่งเป็นประเพณีการแต่งงานแบบโบราณจากการสนับสนุนจากกระทรวงวัฒนธรรม และถือเป็นประเพณีพื้นบ้านที่สามารถนำประโยชน์มาสู่ชุมชนคลองแดนได้หลายด้าน เช่น การทำนุบำรุงศาสนา หรือการสร้างสามัคคีของคนในชุมชน นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการพลิกฟื้นการทำบายศรีแบบโบราณของชุมชนคลองแดนขึ้นมาพร้อมกันด้วย ซึ่งประเพณีพื้นบ้านนี้ได้สะท้อนถึงเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชนคลองแดน รวมถึงการสร้างสามัคคีของคนในชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีชั้นหมากปฐุม ซึ่งสอดคล้องกับอำพร ปวงรังสี (2551) ศึกษาเรื่องกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม กรณีศึกษา ประเพณีแข่งเรือชุมชนบ้านดอนไชย ตำบลกลางเวียง อำเภอลำปาง จังหวัดน่าน พบว่า ประเพณีการแข่งเรือมีมานานไม่น้อยกว่า 300 ปี ซึ่งในอดีตเรือเป็นพาหนะในการขนส่งคณะศรัทธาของหมู่บ้านที่มีพื้นที่อยู่บริเวณลำน้ำน่านเข้าร่วม “งานบุญสลากภัต”

หรือ “ตานก้วยสลาก” ช่วงเทศกาลออกพรรษาหลังจากเสร็จสิ้นพิธีทางศาสนา ชาวบ้านก็จะรวมตัวกันเพื่อร่วมแข่งขันเรือ เป้าหมายของการแข่งเรื่อนั้นเพื่อความสนุกสนาน สร้างความสามัคคีกันในชุมชน อีกทั้งถือเป็นการสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชน นอกจากนี้การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดน สามารถสรุปผลได้ 2 แนวทาง ได้แก่ 1) การดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์อย่างไรก็ดีประเพณีปฐมได้ถูกกำหนดให้เป็นหนึ่งในกิจกรรมท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลา ตามปฏิทินการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลา 2) การร่วมกับผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในการประชาสัมพันธ์ประเพณีขึ้นหมากปฐมเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามผู้ประกอบการจะต้องเข้าใจประเพณี วัฒนธรรม และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากชุมชนมองว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาจากผู้ประกอบการนั้น ต้องเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในเรื่องของประเพณีพื้นบ้านของชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังมุ่งหวังให้กลุ่มนักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในประเพณีขึ้นหมากปฐม ซึ่งการส่งเสริมการท่องเที่ยวนี้สอดคล้องกับ หลักการการดำเนินงานการส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (2550) ได้แก่ 1) เร่งพัฒนา บุรณะ พื้นฟูมรดก และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ทั้งในเขตเมือง และนอกเมือง เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจ่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยส่งเสริมบทบาทเอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่ในสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง และ 2) บริหารการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก โดยสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับธุรกิจชุมชน ตลอดจนพัฒนาคุณภาพการบริการการท่องเที่ยว รวมทั้งการโฆษณาประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวของท้องถิ่นในรูปแบบที่หลากหลาย

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยการฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดน ดังนั้นเพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรม ในการศึกษาครั้งต่อไปควรเพิ่มเติมในประเด็นศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการพัฒนารูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนคลองแดน รวมถึงการศึกษาผลทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนคลองแดน

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2559). วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา. เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2563 สืบค้นจาก http://www.culture.go.th/culture_th/article_attach/publication.pdf
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (10 มีนาคม 2561). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (2560-2564). สืบค้นจาก <http://www.mots.go.th>
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (15 มีนาคม 2561). ข่าวสารอัปเดต “ปีท่องเที่ยววิถีไทย เก๋ไก๋อย่างยั่งยืน” ปี 2561. สืบค้นจาก <https://thai.tourismthailand.org>
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (18 เมษายน 2563). Thailand tourism awards 2017. สืบค้นจาก <https://tourismawards.tourismthailand.org/kinnari?con=5&type=1>
- บรรเทิง พาพิจิตร. (2532). ประเพณี วัฒนธรรมไทยและคติความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: เพรสแอนดตีไอซ์.

- ประพัทธ์ชัย ไชยนอก. (2553). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาบ้านด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ยุทธศาสตร์การพัฒนา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ปรัชญากรณ์ ไชยคช และคณะ. (2561). การศึกษาศักยภาพและรวบรวมข้อมูลการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่ภาคใต้ (14 จังหวัด)และภาคกลาง (พระนครศรีอยุธยา นนทบุรีและปทุมธานี) ประเทศไทย พระยาอนุমানราชธน. (2514). วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย. พระนคร : คลังวิทยา, หน้า 37.
- รุจน์ หาเรือนทรง. (ม.ป.ป). (18 เมษายน 2563). วัฒนธรรมไทย. สืบค้นจาก <https://www.sw2.ac.th/images/user/root/soc31101/7soc.pdf>
- องค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2550). มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว. กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น, กระทรวงมหาดไทย.
- อำพร ปวงรังษี. (2551). กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม: กรณีศึกษา ประเพณีแข่งเรือ ชุมชนบ้านดอนไชย ตำบลกลางเวียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.